

Денис КОЧЕРЖУК

аспірант,

Інститут мистецтвознавства, фольклористики

та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України;

заступник директорки з навчально-наукової роботи,

Навчально-науковий інститут культури та креативних

індустрій Київського національного університету

технологій і дизайну

<https://orcid.org/0000-0002-9280-7973>

ВІДОБРАЖЕННЯ ЕВОЛЮЦІЇ МУЗИЧНОГО ЗВУКОЗАПИСУ В «ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОГО МИСТЕЦТВА» ЯК ЧИННИКА ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Фундаментальна багатотомна праця *«Історія української музики»*¹, підготовлена провідними фахівцями Національної академії наук України – є наріжним каменем вітчизняної культурології і мистецтвознавства, в яких розкриваються кодифіковані форми та етапи розвитку національної художньої культури від найдавніших часів до сучасності. Сторінки видання охоплюють галузь архітектури, живопису, графіки (образотворче мистецтво та реставрація), скульптури та музики. Енциклопедія формує канонічні принципи й офіційний наратив вітчизняної мистецької спадщини. Водночас, з огляду на технологічні та соціокультурні трансформації XX – XXI століть, виникає потреба аналізу академічної панорами, де представлені сучасні технологічні види мистецтва, які є невід’ємною частиною сучасної культури. Одним із таких феноменів є звукозапис – унікальне аудіовізуальне мистецтво, що не лише фіксує, але й активно формує музичну культуру та національну ідентичність.

Актуальність дослідження полягає у необхідності критичного осмислення методологічних підходів, сформованих у публікаціях дослідників, які розкрито в «ІУМ» в галузі музичного мистецтва та виявлення місця, яке в цій системі посідає історіографія вітчизняної фонографії. Проблема полягає в тому, що традиційна музикознавча парадигма, зосереджена на композиторській творчості та нотних текстах, часто залишає поза увагою звукозапис як самостійний культурний артефакт (індустрію), що має власну генетичну характеристику, естетику (художній задум) та психологічний вплив на формування масової свідомості. *Мета* – проаналізувати еволюцію музичного звукозапису у виданні *«Історія української музики»* та обґрунтувати його роль як ключового чинника у формуванні куль-

турної ідентичності українців кінця ХХ–ХХІ ст. Аналіз відповідних томів з «ІУМ» дозволить констатувати феномен звукозапису, що розглядається переважно як допоміжний технічний засіб фіксації та поширення аудіоінформації, а не як самостійне явище культури. Історія музичного мистецтва зображується здебільшого крізь призму композиторської творчості, аналізу музичних форм та жанрів, що базуються на нотних прикладах. Такий підхід як класичний для академічного (іноді – народного) музикознавства залишає поза увагою кілька фундаментальних аспектів, у яких звукозапис виступає не просто інструментом, а активним творчо-ідентичнісним та технологічним явищем.

Найголовнішим аспектом є те, що «звукозапис» постав основним засобом збереження виконавської практики в мистецтві. Якщо нотний текст фіксує лише структуру твору, то фонографічний документ зберігає його унікальну інтерпретацію, тембр голосу, виконавську манеру та акустичний простір. Записи голосів Б. Гмирі, С. Крушельницької, А. Солов'яненка – важливі пам'ятки культури, як і партитури М. Лисенка й Б. Лятошинського. Втім, фонографічний запис як унікальне джерело інформації досліджень для вивчення історії інтерпретації не отримує належного аналізу. Праці видатних дискографів, як-от С. Максимюка та А. Железного, що систематизували величезний масив української фонографічної спадщини, практично не інтегровані в загальний культурологічний наратив.

Наприкінці ХХ ст., з етапом проголошення / відновлення Незалежності України (1991) звукозапис став рушійною силою формування масової музичної культури², яка є потужним агентом національної ідентичності. Автори «ІУМ» звертали й приділяють, здебільшого, основну увагу академічним (зокрема, народним) жанрам, інші ж лише побіжно торкаються феномену поп-культури, втім не аналізують історію звукозаписних лейблів³, діяльність знакових вітчизняних звукорежисерів початку – середини ХХ ст. (П. Барановський Л. Бильчинський, Ю. Вінник), чия творча праця безпосередньо формувала «звук аудіовізуальної епохи». Таким чином, поза фокусом уваги залишається величезний пласт культури, що був і є ключовим у повсякденному житті та самоусвідомленні нації.

Значимим є проєкт американо-європейського звукозапису, що відіграв виняткову роль у збереженні та розвитку культури української діаспори. Для мешканців України, які опинилися за межами Батьківщини, платівки з народними, патріотичними та літургійними творами стали одним з головних інструментів збереження мови, традицій та зв'язку з державою. Діяльність українських видавництв

та студій звукозапису в Європі, Канаді та США – важлива компонента загальної історії української культури. Цей аспект, детально досліджений у працях з діаспорознавства, втім, не знаходить системного відображення в «ІУМ», що створює неповну картину національного культурного фонду.

Цифрова революція кінця ХХ – початку ХХІ ст. остаточно перетворила звукозапис на центральний спектр сучасної музичної культури. Поява доступних технологій, домашніх студій, стрімінгових сервісів та соціальних мереж кардинально змінила способи створення, дистрибуції та споживання музики. Такі явища, як вибухова популярність української етнічної музики в світі після 2014 та особливо 2022 року («ДахаБраха», ОНУКА, Go_A, пісні «Ой, у лузі червона калина» та «Stefania»), стали популярними саме завдяки цифровим платформам. Ця новітня історія, що розгортається на очах боротьби за Незалежність, і є потужним проявом національної ідентичності та культурної дипломатії, яка потребує негайного наукового осмислення та інтеграції в академічний каноністичний простір, що постане викликом для майбутніх видань «ІУМ».

Аналіз показує, що видання «Історія української музики» як видатне досягнення вітчизняної науки відображає методологічну парадигму, в якій звукозапис не розглядається як самостійна мистецька галузь та вагомий чинник культурної ідентичності. Це призводить до неповноти історичної картини, особливо в аналізі культури ХХ–ХХІ століть, де фонографія стала домінуючим способом існування фонокомпозиції. Рішення цієї проблеми лежить у розширенні методологічних рамок та інтеграції історії українського звукозапису в загальний наратив національного мистецтва.

Примітки

¹ Скор. «ІУМ» в 7 томах від ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України (Див: *Історія української музики : в 6 т. Т. 6 : 1958–1980-ті роки / редкол. : В. В. Кузик (відп. ред.) та ін. Київ : ІМФЕ, 2010. 502 с.; Історія української музики : у 7 т. Т. 1. Кн. 1 : Від найдавніших часів до XVIII століття. Народна музика / редкол. : Г. А. Скрипник (голова) та ін. Київ : ІМФЕ, 2016. 440 с.*).

² Починаючи з епохи ВІА у 1960–70-х роках і до сучасної поп- та рок-сцени, музика, що формувала світогляд мільйонів українців, існувала та поширювалася переважно у вигляді записів на платівках, магнітних стрічках, компакт-дисках, а згодом – у цифрових форматах (індустрія мультимедіа).

³ Перша фірма звукозапису в Україні – ВСГ «Мелодія» (Київська філія).

Джерела та література

1. Железний А. Наш друг – грамплатівка. Київ : Музична Україна, 1989. 279 с.

2. Максимюк С. З історії українського звукозапису та дискографії. Львів ; Вашингтон : Видавництво Українського Католицького Університету, 2003. 288 с.

3. Українська музична енциклопедія : у 6 т. Т. 5 : ПАВАНА – «РО-ІКАРП» / гол. редкол. Г. Скрипник ; НАН України, Ін-т мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського. Київ : Вид-во ІМФЕ, 2018. 536 с.